

Selveje – mellem frihed og tvang

Med det gymnasiale selveje har 'virkeligheden' ændret sig. Artiklen sætter fokus på den nye virkelighed, samt hvilke konsekvenser det kan have for samtidens gymnasier. Desuden peges på en række forhold afledt af bl.a. selvejet, som der kan være god grund til at rette ekstra opmærksomhed imod. Artiklens empiriske grundlag stammer fra en nyere undersøgelse på Gefion Gymnasium samt trækker på erfaringer fra andre gymnasiale forskningsprojekter.

AF DION RÜSSELBÆK HANSEN

Kunder og varelager

“... taxameterfinansieringen betyder, at vi er nødt til at tænke på, hvor mange kunder vi får ind i butikken. Vi er i en privilegeret situation her på Gefion, fordi vi får mange kunder. Men elever kommer ikke af selv, selvom man ligger i KBH. Vi kan godt sætte det over styr. Vi skal have vores nuværende elever til at være ambassadører og fortælle, at Gefion er et godt sted at være”.

I dette citat, som stammer fra undersøgelsen 'Medarbejderindflydelse, kommunikation og roller på Gefion Gymnasium' (Rüsselbæk Hansen 2011), fortæller rektor, hvor vigtigt det er, at man som gymnasium efter overgangen til selveje og med den nuværende taxameterfinansiering er opmærksom på at profilere sig over for kommende potentielle kunder. Det er ikke nok at have en attraktiv placering på Østerbro i København, selvom det i sig selv må formodes at tiltrække en del kunder. Man må være opmærksom på at sende de rigtige signaler om sig selv, og om det man kan tilbyde omverdenen.

I samtiden kræves der, at gymnasierne selv og aktivt er i stand til at håndtere sit 'varelager' og at sætte ind i forhold til performativitet (skolens gøren og laden og outputtet af denne), markedsføring, kundebehandling og omsætningshastighed. Meget kommer altså til at stå og falde med gymnasiernes selvhåndtering. Der er gået 'selv' i den, kan man sige.

FAKTA

Dion Rüsselbæk Hansen forsvarede i foråret 2011 sin ph.d. *En socialanalytisk tendensanalyse af samtidens italesættelser af den gymnasiale lærergerning ved IFPR.*

Denne artikel handler om, hvad denne 'selvtilbøjelighedshang- og trang' har og kan få af betydning for samtidens gymnasier.

Selv-tilbøjeligheder og selveje

Den selv-tilbøjelighed, som vi møder i dagens gymnasium, satte sig for alvor igennem i den pædagogiske debat i løbet af 1990'erne. En tilbøjelighed, der bl.a. kommer til udtryk på den måde, at der i beskrivelserne af den 'gode' pædagogiske praksis ofte anvendes begreber som selvfølelse, selvværd, selvforvaltning og selvbestemmelse (Hjort 2001). Det nye er imidlertid, at disse selvbegreber ikke som tidligere skriver sig ind i en velfærdsstatsdiskurs, men i tidens accelererende og omsiggribende konkurrencestatsdiskurs (Pedersen 2011). Så ideen med selvejet handler ikke så meget om større demokratisk spillerum for det enkelte gymnasium, snarere handler det om, at få gymnasierne til aktivt at spille et bestemt spil, hvor den underlæggende logik er at vinde eller forsvinde.

Denne logik har man øje for på Gefion. En af lærerne siger således:

“...det er jo hamrende vigtigt, at det, der bliver sagt om Gefion, er godt. Eller risikerer vi jo, at der ikke er så mange elever, der søger os næste gang. Et dårligt ry lukker skoler. Hvis der er noget der ikke har fungeret, eller hvis der er noget, der er blevet aflyst pga. det ene og det andet, og hvis eleverne fx ikke har fået det at vide i ordentligt tid, så er jeg bange for på skolens, men også på mit fags vegne, at der vil komme sådant et ry: at de ikke har styr på tingene over på Gefion” (Rüsselbæk Hansen 2011).

Som citatet ganske tydeligt viser, er man nødsaget til at forholde sig til, om tingene fungerer optimalt. Ikke blot for sin egen lærerintegritets skyld, men også for at tiltrække elever til skolen. Det handler om positiv omtale og om, at der er styr på tingene, så man ikke får et dårligt ry. Et dårligt ry 'lukker skoler'. Mange andre af landets gymnasier har ligesom Gefion stort fokus på,

hvordan man selv kan komme op med interessante tilbud til de unge, hvordan man selv kan bidrage til et godt rygte, og hvordan man selv undgår frafald.

Det er tydeligt, at selvejet lægger op til, at gymnasierne skal handle og agere på bestemte måder. Altså udøve en form for aktiv selvledelse og selvstyring (Dean 2008). Dermed ikke sagt, at det står gymnasierne frit for at gøre hvad som helst, når som helst og hvor som helst. For selvom gymnasierne har en vis form for selvbestemmelse og selvforvaltning, er de samtidig underlagt en vis form for fremmedbestemmelse og fremmedforvaltning. Denne skal sikre, at gymnasierne forholder sig på den 'rigtige' konkurrencemæssige måde til deres virke.

Budskabet til samtidens gymnasier kunne således være: I er frie til at handle og vælge frit, så længe I blot handler og vælger at gøre det på den 'rigtige' måde. Derved kan gymnasierne blive fristet og forført til at tro, at hvis alt skal gå vel, så gælder det bare om at forholde sig aktivt selvstyrende og selvledende på den 'rigtige' konkurrencemæssige måde. Men så enkelt er det ikke. For selv om det er oppe i tiden at kæde et givent output

sammen med det enkelte gymnasiums aktive selvstyring og selvledelse, så er der også andre forhold, der har indflydelse på dette output: fx en række sociale, strukturelle og økonomiske forhold. Det er forhold, som mange er bekendt med, men som ofte lades ude af betragtning, fordi det antages, at de ikke står til at ændre.

Individualiseringsdiskursens blindhed

At en sådan antagelse kan trives på de forskellige gymnasier, hænger sammen med, at de – ligesom alle os andre – er underlagt en allestedsnærværende individualiseringsdiskurs. De forventes at opfatte sig selv som et "administrationskontor" for egen eksistensberettigelse, for egne talenter, evner og muligheder (Beck 2004). Pointen er her, at muligheder er nogle, som man ikke kun har, de er også nogle, man får. Man har ikke blot muligheder, man tildeles også muligheder, kan

man også sige.

Individualiseringsdiskursen har en tendens til kun at fokusere på den enkelte skoles egen aktive selvformåen. Men denne formåen er jo ikke blot selvbestemt, men *også* fremmedbestemt. Det er denne fremmedbestemmelse, som individualiseringsdiskursen negligerer og dermed ser bort fra. Her er det kun det enkelte gymnasiums egen *gøren og laden (selvhåndteringen/performativiteten)*, der udpeges som afgørende for deres eksistensberettigelse. Der skabes altså et 'blind spot' i forhold til de øvrige forhold, de samfundskulturelle/strukturelle, politiske-, økonomiske- og geografiske betingelser, der *også* har indflydelse herpå.

Spørgsmålet er så, om dette 'blind spot' ene og alene eksisterer, fordi gymnasierna antager, at de nævnte betingelser er vanskelige at gøre noget ved, hvorfor det ikke kan betale sig at tænke yderligere over dem? Eller er det måske også, fordi man mangler sproget til at forstå og dermed beskrive, hvordan disse betingelser indvirker på og har betydning for de muligheder/umuligheder, der gør sig gældende? Sidstnævnte kan ifølge filosofen og psykoanalytikeren Slavoj Zizek bidrage til, at der er forhold, der undslipper vores opmærksomhed og dermed lades ude af betragtning med forskellige konsekvenser til følge (Zizek 2002). Men uanset hvad, er disse betingelser med til at inkludere nogen/noget og ekskludere andre/andet. Hvad mere er, fører individualiseringen *også* en paradoksal samtidighed af øget frihed og øget ufrihed med sig. På den ene side har gymnasierna frihed til at vælge, hvordan og hvorledes de skal tackle deres situation. På den anden side er gymnasierna nødsaget til at vælge, hvordan og hvorledes de skal tackle deres situation. De skal jo *selv* som nævnt gøre noget aktivt for deres eksistensberettigelse. Gymnasierne tvinges altså til på godt og ondt at foretage en lang række valg om dette og hint. Ja, de kan slet *ikke* undsige sig det.

Positive og negative afkast

Som jeg har peget på, knytter der sig bestemte forventninger til gymnasiernes håndtering af selvejet. Forventninger, som ikke alle gymnasier har lige nemt ved at leve op til. Så selvom selvejet ganske givet har gjort sit til, at mange af samtidens gymnasier kan præsentere en lang række kreative, spændende og interessante undervisnings- og skoletilbud, skaber det også problemer. Ikke mindst fordi en sådan præsentation tvinger gymnasierna til at ekspliciterer

(synliggøre), hvad de gør, hvordan de gør det, og hvorfor de gør det.

En sådan tvungen eksplicitering har afstedkommet, at de forhold, man rundt omkring på landets gymnasier gik og troede, at man stort set var enige om, viser sig på nye, anderledes og uigenkendelige måder. Det har skabt usikkerhed på skolerne om 'virkelighedens' beskaffenhed. Flere læreres forestillinger om, hvordan tingene *er* og *bør* være, er blevet anfægtet og draget i tvivl. Det har skabt grobund for en generel usikkerhed samt ført til en lærings- og forandringsmodvilje hos nogle.

Individualiseringsdiskursen har en tendens til kun at fokusere på den enkelte skoles egen aktive selvformåen. (...) Her er det kun det enkelte gymnasiums egen *gøren og laden (...)* der udpeges som afgørende for deres eksistensberettigelse.

Omvendt skal der heller ikke herske nogen tvivl om, at selvsamme eksplicitering har medført, at mange af de 'anonyme' såvel kollektive som individuelle kræfter, strategier, selvfølgheder og konflikter – der ofte ganske *ufrivilligt* bidrager til at regulere tanke- og handleformer på gymnasierna – er blevet italesat og problematiseret. Det har bevirket, at nye indsats er igangsat, og nye prioriteringer er foretaget. Det er min oplevelse, at selvsamme eksplicitering

har ført til, at nye spørgsmål stilles til måderne, man hidtil har talt om tingene på, og til måderne man ikke har gjort det på. Det er nu blevet muligt at sætte spørgsmålstegn ved en lang række ting. Ting, som tidligere var utænelige, upassende, ja, nærmest blasfemiske at problematisere. Fx lærerens tavse og erfaringsbaserede viden og lærerens metodefrihed og egenrådighed i forhold til sin 'private' undervisning.

Som antydet kan selvejet medvirke til en lang række positive som negative afkast. Det er svært på forhånd at sige, hvornår det medvirker til det ene og det andet. Dog synes det at være givet, at det *ikke* bliver til meget 'fælleseje' skolerne imellem. Underligt nok hvis man holder det op imod, at ideen med selvejet jo var – og er – at gymnasiernes forskellige former for performance, tiltag og indsats skulle kunne sammenlignes, således at de gode eksempler, den gode praksis og de gode tiltag kunne brede sig som ringe i vandet til fælles bedste. Men hvis man som selvejende gymnasium skal sikre sin attraktivitet over for eleverne (kunderne), ja, så kan den 'vare', man tilbyder, jo undergraves ved at denne vare får en for stor udbredelse. Hvis den pågældende vare udbredes (eller kan erhverves) på 'alle' andre gymnasier, vil den jo miste sin attraktivitet og dermed sin *særlighed*, hvilket kan medføre, at kunderne ikke efterspørger den i samme grad som tidligere. Så hvorfor skal fx de Københavnske Vestegns gymnasier afsløre deres 'varelager'

DION RÜSSELBÆK HANSEN

Dion Rüsselbæk Hansen er adjunkt, ph.d., ved IFPR.

REFERENCER

Beck, Ulrich (2004) *Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet*. København. Hans Reitzels Forlag.

Dean, Mitchell (2008) *Governmentality: Magt og styring i det moderne samfund*. Frederiksberg C. Forlaget Sociologi, Samfundslitteratur.

Hjort, Katrin (2001) *Moderniseringen af den offentlige sektor*. Roskilde Universitetsforlag.

Pedersen, Ove K. (2011) *Konkurrencestaten*. København. Hans Reitzels Forlag.

Zizek, Slavoj (2002) *Velkommen til virkelighedens ørken: Essays om verden efter den 11. September*. Informations Forlag.

og 'forretningshemmeligheder' – gøre dem til *fællesanliggender* – så de overskudsgymnasier i indre København, der udvider deres kapacitet, og dermed potentielt er med til at true Vestegns Gymnasiernes eksistensgrundlag, kan få del heri – spurgt retorisk?

Som jeg har haft til hensigt at vise, er der visse tegn og indikationer på, at selvejet kan føre mange ting med sig. Derfor kan der være mange gode grunde til at tage løbende bestik af gymnasiets selvejesituation, fordi det ikke på forhånd er givet, hvad det kommer til at betyde på den lange

bane, ligesom det ikke på forhånd er givet, hvad gymnasierne *selv* er i stand til på denne bane.

FAKTA

Rüsselbæk Hansen, Dion (2011) *Medarbejderindflydelse, kommunikation og roller på Gefion Gymnasium: social- og diskursanalytiske betragtninger*.

Gymnasiepædagogik nr. 83. Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier. Syddansk Universitet.

Tidsskriftsrundfart i det danske farvand

*Faglige tidsskrifter om uddannelse går online med ny brugbar viden for gymnasielærere og -ledere. I denne artikel fokuseres på de to danske tidsskrifter *Cursiv* og *Dansk Pædagogisk Tidsskrift (DpT)*, hvor man bl.a. finder en kritisk artikel om forskeres og politikeres 360-graders-eftersyn af læreruddannelsen. Det er stærk tobak – men formentlig relevant tobak for en gymnasieskole som også hele tiden er til eftersyn.*

AF NIKOLAJ FRYDENSBJERG ELF

I de seneste år har man set en stærk tendens til at fagtidsskrifter går online og holder op med at findes på tryk. En anden tendens er at man gør tidsskrifterne til *open source*, altså gør deres viden frit tilgængelig og gratis – selv om der også findes forlag der kræver betaling for sin viden og tjener store summer på det.

Disse tendenser gælder også uddannelses-tidsskrifter. På IFPR har vi skriftserien *Gymnasiepædagogik*. Alle numre har snart i en del år været gjort digitalt tilgængelige og er gratis og søgbare. Derudover har vi det tidsskrift du har i hånden eller læser på skærmen, *GymPæd 2.0*, som ligeledes er online og gratis.

Der er naturligvis også andre skrifter om uddannelsesforskning og -udvikling både i Danmark og Norden som er relevante for gymnasiefolk at kende til og følge med i, og som er (mere eller mindre) online og gratis. Det er dem vi vil intro-

ducere til i denne nye artikelserie, som vi har kaldt Tidsskriftservice.

I den første serviceartikel vil vi foretage en rundfart i en dansk kontekst og fremhæve *Cursiv* og *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*. Hvad har de af relevant stof at byde på for danske gymnasielærere og -ledere og for uddannelsesforskere og -politikere?

Cursiv – med fokus på sammenlignende fagdidaktik

Cursiv er en skriftserie der hidtil har været udgivet i regi af Danmarks Pædagogiske Universitets-skole, Aarhus Universitet (det er muligvis under forandring fordi de to universiteter har fusioneret). Alle numre er både tilgængelige online og trykkes. *Cursiv*'s formål er at publicere forskning om didaktik, fagdidaktik og curriculumforskning i bred forstand. Et tidligere nummer har fx handlet om livslang læring med særlig fokus på lærere som lærende. Et aktuelt nummer af *Cursiv*, som vi vil fokusere på her, har titlen *Sammenlignende Fagdidaktik*.

Udgivelsen om *Sammenlignende Fagdidaktik* er et resultat af et symposium der blev holdt i november 2011. De to redaktører, professor Ellen Krogh fra Syddansk Universitet og professor Frede V. Nielsen fra Aarhus Universitet (tidligere Danmarks Pædagogiske Universitetsskole), havde taget initiativ til symposiet. Det unikke ved symposiet var at to forskningsmiljøer, som typisk er meget adskilt, nemlig den fagdidaktiske forskning i *grundskolen* og den fagdidaktiske forskning i *gymnasieskolen*, blev bragt sammen. Denne adskillelse gælder ikke blot i uddannelsessektorerne i Danmark, men også inden for forskningen – i modsætning til i de fleste andre lande. Det er et stort problem, for der er mange overgangssammenhænge, og ikke mindst overgangsproblemer mellem de to sektorer der dermed forbliver ubelyste. Men under dette symposium satte fagdidaktikere fra vidt forskellige faglige områder – musik, fysik, tysk, matematik, dansk, billedkunst

FAKTA

Cursiv kan læses gratis online via www.dpu.dk/cursiv. Det kan også rekvireres i trykt form.

Dansk Pædagogisk Tidsskrift har en informationsrig hjemmeside med adressen www.dpt.dk.

Skriftserien *Gymnasiepædagogik* findes på Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudiers hjemmeside (www.sdu.dk/ifpr). Klik på menupunktet Formidling og videre på Tidsskrifter.